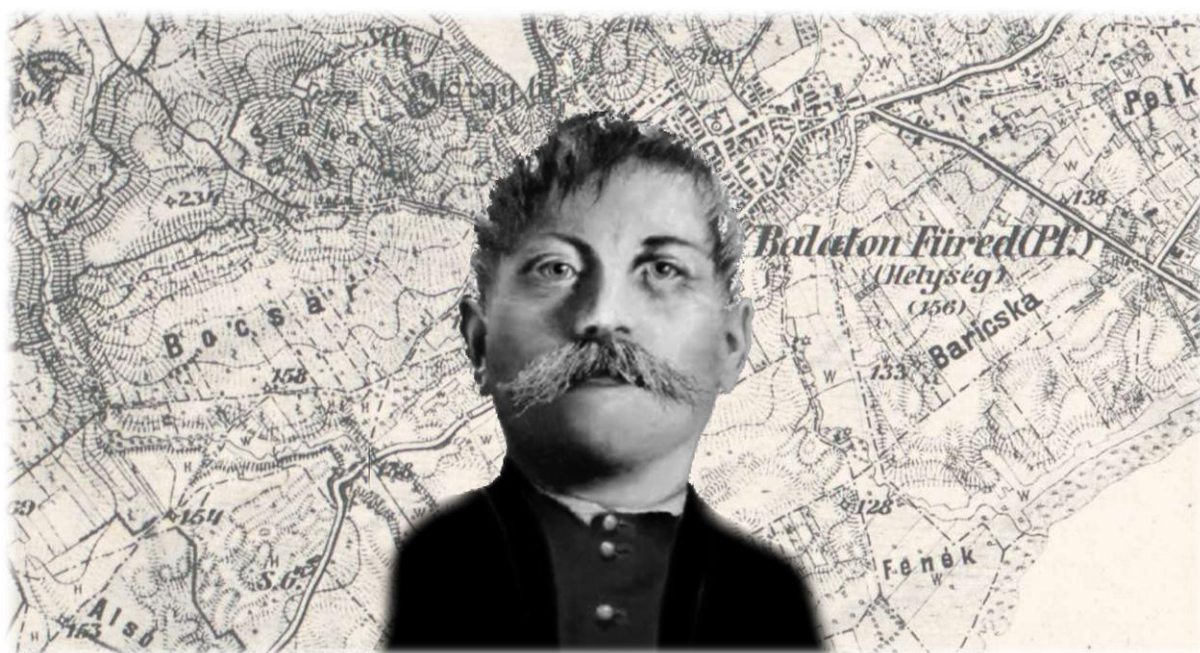

Fekete Tamás

Savanyú Jóska a balatonfüredi Száka-hegyen

Veszprém, 2018.

Bevezetés

A helyi hagyomány szerint az utolsó bakonyi betyár, Savanyú vagy Savanyó Jóska (a korabeli sajtóban legtöbbször Józsi) is több alkalommal megfordult és bujdosott a Száka-hegyen. A XIX. század végi romantika egyfajta népi hőssé avatta a betyárvilág jeles alakjait, így Savanyú Jóskát és betyártársait is, akiknek „kalandjairól” Győr, Vas, Veszprém és Zala vármegye számos települése szőtt népi mondákat, legendákat. Természetesen ezeknek a történeteknek sok esetben valós alapja volt, hiszen szemtanúk és bírósági iratok támasztják alá Savanyú Jóskáék legtöbb gaztettét. A Száka-hegyhez való kapcsolatát azonban csak a helyi hagyomány, valamint a környékben elkövetett rablásaik alapján tudjuk feltételezni.

Savanyú Jóska életútja

A Száka-hegyhez is köthető események megismerése előtt érdemes áttekinteni az utolsó bakonyi betyár életútját, ami alapján érthetővé válhat a törvényen kívülé válása, illetve a korabeli betyárromantikában legendássá formálódó alakja.

Savanyú vagy Savanyó József 1841. szeptember 12-én született a Vas vármegyei Izsákfán, Savanyú József számadó juhász és Kovárcei Erzsébet gyermekeként. Fiatalkoráról kevés információnk maradt fenn, de minden bizonnyal családi környezete, anyagi helyzete, és nem utolsósorban édesapja foglalkozása is szerepet játszott abban, hogy az amúgy is a társadalom peremén élő fiatal a bűnözés útjára lépett. Első ízben 1860-ban „fegyveres csavargásért” tartóztatták le, és ítélték 8 hónap börtönbüntetésre Veszprémben. Ezt követően 1872-ben tartóztatták le ismét egy Sitkén elkövetett rablásban való részvétele miatt, de bűnrészességét nem sikerült bizonyítani, így végül szabadlábra helyezték. Három évvel később, 1875-ben Sümegen súlyos testi sértésért 1 hónapos börtönbüntetésre ítélték. Mindez persze még csak a kezdete volt annak a bűnlajstromnak, amelyeket ezután követett el bandájával, mellyel rettegésben tartotta a Dunántúl északi felét.¹

A betyárt végül 1884. május 4-én sikerült elfogniuk a csendőröknek a halápi csárdánál, amely akció körülményei a korabeli forrásokban, újságokban is más-más módon rögzült. A legvalószínűbb történet szerint egy társa végül elárulta őt, így altatót tudtak csempészni a mulatozó betyárnak és társainak borába. A kábult Savanyút így könnyedén elfogták, és Tapolcára vitték. A tárgyalására végül Szombathelyen, a vármegyei törvényszéken került sor, amely tárgyalások során szembesítették Savanyú Józsit minden ismert bűncselekményével, amelyeket rendre tagadott. Amikor egyértelmű bizonyítékok voltak ellene, s több tanú is igazolta a vádakot, akkor sem ismert be semmit. Végül többszöri fellebbezés után a Kúria felmentette a halálos ítélet alól, és életfogytiglani börtönbüntetésre ítélte.²

A szombathelyi börtönben töltött büntetése nyomán pontos személyleírás készült Savanyú Jóskáról, miszerint 159 cm magas, erős testalkatú, zömök, gömbölyű arcú, piros szeplős, gesztenyeszínű hajú, magas homlokú, szőke szemöldökű, kék szemű, széles szájú, gesztenyeszín bajuszú, ép fogú férfiként írták le, akinek különös ismertetőjele a homlokán látható forradásos sebhely volt.³ A személyleírás alapján nem egy daliás hős ábrázolását kapjuk, ami érthető, hiszen a valóságban egy hosszú éveig sikeresen bujkáló és

¹ FEISZT, 1990. 220.

² FEISZT, 1990. 228.

³ FEISZT, 1990. 220.

rajtaütésszerű akciókat végrehajtó bűnözőről van szó. Alacsony termete a romantikus történetek alapján nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a Bakony és a Balaton-felvidék erdeiben sikerrel tudott elrejtőzni a hasadékokban, az őt üldöző hatóságok szeme elől.

Savanyú Jóska bújdosásai a Száka-hegyen

Savanyú Jóskaék bűnlajstromát hosszasan lehetne tárgyalni, azonban néhány konkrét esetben valóban megfordulhatott a Száka-hegyi erdőkben. A szombathelyi törvényszéken lefolytatott tárgyalások harmadik napján tárgyalták a balatonkisszőlősi református parókián 1883. november 22-én elkövetett rablási kísérletet. Savanyú Jóska betyártársaival nemcsak a gazdag földbirtokos urakat, de az egyházi személyeket sem kímélte, melynek jelen esetben a szőlősi református lelkész, Fábián József esett áldozatul.⁴ Az akkor 73 esztendőes prédikátort akarta kifosztani az utolsó bakonyi betyár – szerencsére sikertelenül –, és az idős lelkész is sértetlenül megúszta az esetet, s így még 1891-es haláláig betölthette hivatalát.⁵ Ezen rablást jó eséllyel a Száka-hegyi erdőkben tanyázva tervelhatték ki, s onnan kiindulva kísérelhatték meg a rajtaütést, amelynek eredménytelensége után talán szintén a Száka-hegyre tértek vissza a betyárok. Sipőcz József könyvében Savanyú betyártársaival előző nap a pécselyi erdőkben tanyázott, s onnét szervezték meg a lelkészlakon való rajtaütést. A rablás sikertelenségének oka ugyanezen műben az volt, hogy a betyárokat észrevette a lelkész szolgálója, aki bezárta a lelkészlak ajtaját. A betörés további fejleményeire már a kutyák is ugatással jelezték Savanyúék akcióját. Az álmából felkeltett idős prédikátor fegyverével kilőtt az ablakon, ami végképp elriasztotta Savanyú Jóskaékot a rablástól, s visszavonulót fűjtak.⁶

Egy másik alkalommal, 1883 szeptemberében Balatonfüred belterületén és a fürdőben is látni vélték Savanyút, ami pánikszerű riadalmat okozott a fürdővendégek között. Nem sokkal később az arácsi ligetben látták újra feltűnni.⁷ De a kiterjedt bünszervezet működtetését mutatja, hogy egy balatonfüredi zsidó kereskedőt azért tartóztattak le, mert titkon kapcsolatban állt Savanyú bandájával, és minden szükséges ellátmánnyal segítette őket.

Tehát Savanyú Jóska a korabeli híradások alapján nem egyszer megfordult Balatonfüreden és környékén, és ha nem adott nekik valaki menedéket, akkor biztosan az arra alkalmas erdős-hegyes vidék szolgálhatott számukra búvóhelyül, amilyen a Száka-hegy jó része is volt.

Savanyú Jóska szabadulása és halála

Húsz börtönben töltött év után végül 1906-ban a váci püspök kérelmére kegyelmet kapott, s szabadlábra helyezték életfogytiglani börtönbüntetéséből. Idős kora ellenére tisztas kenyérkeresetet tűzött ki célul maga elé, s szabóműhelyt nyitott testvérénél Tótvázsonyban. Akár még ekkoriban is megfordulhatott a balatonfüredi Száka-hegyen, amikor mestersége kapcsán útja Tótvázsonyból Balatonfüredre vezetett. Sokáig azonban nem tartott élete ezen szakasza, mivel reumája elviselhetetlen fájdalommal gyötörte, ami miatt végül 1907. április 9-én öngyilkos lett tótvázsonyi otthonában.

⁴ FEISZT, 1990. 223.

⁵ DREL LA A 1760–1848. 67.

⁶ SIPŐCZ, 2006. 33–34.

⁷ VFH 1883/37.

Felhasznált források

- DREL LA 1760–1848. *A dunántúli református egyházkerület lelkészeinek adattára (1760–1848)* – elektronikus formában olvasható: http://www.papacollege.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=1398&Itemid=83 (2018. szeptember 29.)
- FEISZT, 1990. Feiszt György : *Savanyú Jóska Vas megye törvényszéke előtt*. In: Vas megyei levéltári füzetek 3. – Előadások Vas megye történetéről. Szombathely, 1990. – elektronikus formában olvasható: https://library.hungaricana.hu/hu/view/VASM_Lf_03/?pg=229&layout=s (2018. szeptember 20.)
- SIPÓCZ, 2006. Sipőcz József: *Savanyó Józsi, a jó betyár*. Veszprém, 2006. – elektronikus formában olvasható: http://cellbibl-digit.cellkabel.hu/sipocz_jozsef-savanyo_jozsi.pdf (2018. szeptember 20.)
- VFH Veszprémi Független Hírlap. 1883/37. sz. (1883. szeptember 15.)